

№ 2005
96014

Әдібай Табылды

Екі томдық
ТАҢДАМАЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫ

1

Әдібай Табылды

Екі томдық
ТАҢДАМАЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫ

1

Таңғажайып ертегілер

Балалар
ДЕБИЕТ
Алматы 2005

ББК 82.3 (Қаз-5)

T12

Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігінің бағдарламасы бойынша шығарылды

Табылды Ә.

T12 Екі томдық таңдамалы шығармалары:

T.1 Таңғажайып ертегілер. – Алматы:

“Балалар әдебиеті” баспасы. – 2005. – 248 бет.

ISBN 9965-650-34-9

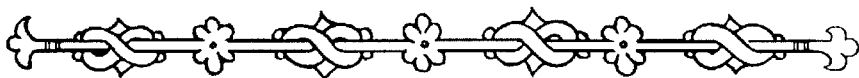
T 483250104
00 (05)–05

ББК 82.3 (Қаз-5)

ISBN 9965-650-34-9 (T.1)

© Табылды Ә., 2005

© “Балалар әдебиеті” баспасы, 2005

АҚ ЕШКІНІҢ ЛАҒЫ

Жадыраған жаз еді
Жайлаудағы майсаға
Жайылған мал мәз еді.
Селтендеген құлағы
Ақ ешкінің лағы
Шыдам таппай ойнақтап,
Шыға келді ой жаққа.
Ол ойнағын баспады,
Ойдан қырға асты әрі.
Екі қырдан әрі асты:
Енесінен адасты.
Ерекше бір түзде жүр,
Енді енесін іздеп жүр.
Шеттегі бір сортаңда
Жүрген жеке ботаға
Жетіп келіп Ақ лақ
Сұрақ қойды маңырап
– Айтшы бота, сен енді
Ақ ешкіні енемді
Көкөрістен көрдің бе?
Көріп сәлем бердің бе?
– Ақ ешкіні көргем жоқ,
Көріп, сәлем бергем жоқ.
Маңырады Ақ лақ:

— Енем қайдан табылмақ
Одан біраз ұзады,
Ойнақтаған бұзауды
Көріп енді Ақ лақ
Сұрақ қойды маңырап:
— Бұзауқан — ау, аман ба
Бұрылшы сен маған да...
Айтшы маған сен енді
Ақ ешкідей енемді
Көкөрістен көрдің бе
Көріп, сәлем бердің бе?
— Ақ ешкідей ененді
Аңғармадым мен енді:
Көкөрістен көргем жоқ,
Көріп, сәлем бергем жоқ...
Жайылымда жас лақ
Жабырқады жасып — ақ.
Жолықтырды қозыны:
Тыңда қозы сөзімді...
Айтшы маған сен енді,
Ақ ешкідей енемді
Көкөрістен көрдің бе
Көріп, сәлем бердің бе?
— Ақ ешкіні көргем жоқ,
Адасқаныңды білгем жоқ.
Маңырады Ақ лақ:
— Мәәә — мәәә! Енешім,
Мен табатын емеспін, —
Деп, Ақ лақ торықты,
Құлынға кеп жолықты:
— Сәлем, Құлын, аман ба
Мен енемді табам ба?
Ақ енемді көрдің бе?

Көріп, сәлем бердің бе?
– Меһе! Ақ лақ жылама,
Көзіңнің жасын бұлама
Өрісте сен ерінбе,
Өзің жүрген жеріңе
Меже тұтып қайта бар:
Ақ ененді табасың,
Менен сәлем айта бар.
Лақ сөзге жуанып,
Тез ойнақтап, қуанып,
Лүпіл қағып жүрегі,
Өзі ойнақтап ойнаған
Төбеге кеп тұр еді,
Мамасы — Ақ ешкінің
Маңырауын естіді.
Қалың шөптің арасын
Аралап ол, анасын
Тауып жаңа келіп тұр,
Таусап, сүтін еміп тұр.
Ене сүтін емгенге
Ешбір қызық жетпейді.
Енесінің қасынан
Енді Ақ лақ кетпейді.

АДАМ МЕН ТЕҢІЗ

Ақылды адам ең ізгі
Ардақтап көк теңізді
Жайлап нулы жағасын,
Жақсы біліп бағасын,
Барлық ісін үлгеріп,
Балық аулап күн көріп,

Көк айдында жүзіпті
Көріпті көп қызықты.
Талай жылдар өткенде,
Тасып суы көктемде,
Теңіз кенет құрсанды,
Телегейі бұрқанды.
Теңіз толқып, тау болып,
Тентек, жойқын жау болып,
Жағасынан асыпты,
Жалпақ жерді басыпты.
Адам батыр сасыпты,
Амал тауып, қашыпты.
Асып теңіз шыңнан да,
Тасып барып, тынғанда,
Лайынан тұнғанда,
Құдай қылған бұл іс деп,
Жайын Адам көріпті,
Жағасына келіпті.
— Ей, көк теңіз, қызықсың!
Неге сонша бұзықсың?
Байып кетті дедің бе?
Жағадағы барымды
Шайып кеттің деміге.
— Адамға, — деп, — байлығым!
Аялайсың жай бүгін...
Сонда теңіз сөйледі,
Сөйлегенде бүйдеді:
— Сұрағаның жөн емес,
Сұрапылың мен емес.
Дүниеде ауа көп,
Дүрліксе олар, дауа жоқ.
Ыстық, суық ауалар —
Бір — біріне жау олар.

Қуаттанып, бір — бірін
Қудалайды құрғырың.
Суық ауа жайлайды,
Жылы ауаны айдайды.
Ол жел болып, салқындап,
Орай соғып, қарқындап,
Дауыл болды, үйірді,
Дамба бұзып, иірді.
Шығып кеттім жағадан,
Шырқырады бар адам.
Естіп тұрмын өкпенді,
Есің болса, сөкпе енді.
— Алып теңіз айбыным,
Ашық болсын айдының.
Көзсіз ауа дауыл боп,
Көрсетпесін қайғы — мұң.
Елге толсын ырыс — құт,
Сенде болсын тыныштық.

ШОРТАН БАЛЫҚ ПЕН СКАТ

Теңгедей Скат ержетіп,
Теңізде жүзін көрсетіп,
Жүр еді жүзіп тереңде,
— Күшті ме бұл, — деп,
— менен де?
Төмендеп Шортан келіпті,
Төбелесуге төніпті.
— Ей Скат, терең жатырсың,
Елеусіз қандай батырсың?
Сені мен қуып, тұтамын!
Сеніммен бір — ақ жұтамын!

Шортанның күшін күндемей,
Шошымай, әрі үндемей,
Электр — Скат, сөкпеді,
Елеп бір қыбыр етпеді.
Бусанып, Шортан бұлқыңды,
Скатқа қарай ұмтылды.
— Арысы мен, — деп, — ортаның!
Ашуы келді Шортанның.
Шоши ма, Скат қорқа ма?
Шоршыған тентек Шортанға
Бойына жинап биоток,
Бола қалды да бүйен тоқ,
Теңізден жиған тонғымен,
Тепкіні күшті оғымен,
Тұмсықтан атып жіберді:
Тұтылды Шортан жігерлі.
Қатал оқ тиіп өтіне,
Қалқыды судың бетіне.

Алса кім момын мазасын,
Алады өстіп жазасын.

БОЛАШАҚ ҒАРЫШКЕРДІҢ САПАРЫ

Өтер балғын бала шақ,
Өмір қызық болашақ:
Сол болашақ жайында
Сыр айтайын, пайымда.
Көп жасасаң, көресің,
Мен болашақ кемесін
Айдап бардым алысқа:
Айдан арғы ғарышқа.

Қилы жұмыс меңгердім,
Қиындықты жеңгемін.
Айта бермей мол мұнды,
Жүріп өткен жолымды,
Баяндайын сендерге,
Көз тайсамай сендер де,
Теледидар бетінен
Ал, көріңдер шетінен:
Ерекше сыр оттығы —
Ер көлігі от нұрлы
Зымыранға мініп ап,
Айға бардым зымырап.
Айда сайлап кемемді,
Ары ұштым мен енді.
Меркуриге қондым да,
Бір күн қонақ болдым да,
Жеттім ұшып Шолпанға.
Қалдырдым да қолтаңба,
Қанша уақыт болғанда,
Юпитерге қонғанда,
Сақиналы Сатурн:
— Кел, деді, — тез, батырым!
Сатурнның үстіне
Самғап барып, түстім де,
Одан ұшып, Уранға
Қондым барып ұрандап.
Одан ұшып, шарықтап,
Ойлап істі парықтап,
Үстеме боп екпінім,
Үстіне қондым Нептунның.
Самғадым да арманға,
Плутонға барғанда,
Жеттім, — дедім, — арманға!

Білмей көп жыл өткенін,
Қайта айланып, сағынып
Жер анама жеткемін.
Планетаның бәрінен,
Әрі қуат, әрі дем
Жер — анамыз жақсы екен:
Аман болсын Бас мекен!

ЖЕТІМ КӨЛ

Ертеқ қызық аманда,
Тыңдай білген адамға
Жан баураған ертегі
Жаңаша сыр шертеді.
Оқиға — мұң, сөз — зерек,
Бұл ертегі өзгерек.
Зымырап жыл өткенде,
Жылы бақ жыл жеткенде,
Жылмен бірге көктемде
Жыл құстары жетті елге.
Аңсап келіп айдынды,
Арасанды айбынды,
Айналып кең қорықты,
Аппақ сұлу қос аққу
Айдынкөлге қоныпты.
Айшық сән жоқ көз көрген,
Айдынкөл тым өзгерген.
Сәмбі, шырша, аршасы...
Сәнге бөлеп баршасы,
Көмкеретін Көк көлді.
Көл сағынған қос аққу
Көркемдік бар деп келді.

О, күдірет, бұл қалай?
Орман мүлгіп тұр ма жай?
Жеміс талдар гүлдемей,
Желкілдемей, үндемей
Неге мұнша қайғылы?
Не бүлдірген айдынды?
Неге жоқ Жер айбыны?
Азыпты Жер құнары,
Аспан неге мұнарлы?
Қалай ылас бұл ғалам?
Қандай зұлмат былғаған?
Аяп тымық айдынды,
Аққулар тым қайғылы.
Адамша олар сөйледі,
Аһ ұрды да, бүйдеді:
— Қайран, көлім, ажарлым,
Қайда сенің ажарың?
Қайда құстың базары?
Қонбапты ғой үйрек — қаз,
Оңбапты ғой жазық саз!..
Буырқанып, бусанып,
Бұрқ — сарқ етіп, құрсанып,
Жауап берді айдын көл:
— Жан достар — ау, қайғы мол.
Арам ойға құл адам
Атом күшін сынаған.
Аспан жерге құлаған!
Азып содан Жеріміз,
Аянышты болып тұр
Айдын шалқар көліңіз.
Азапты боп еліміз,
Аза тұтты көріңіз.
Соның бәрі кесірлі

Сор сынақтың кесірі.
Көлде атомның уы бар,
Көңілде дерт, улы зар.
Екі — ақ оқтық қос батыр,
Енді менде қауіпті,
Экологтік сос жатыр.
Айтпас көлің безді деп,
Аянышты аймақтан
Аттаныңдар тезірек.
Аққулар сөз сыйлады,
Алып ұшып кетуге,
Айдынкөлін қимады.
Көлдің бетін арайлап,
Көп жүзді қарайлап.
Аққу көлде аппак нұр,
Айтты көлі мақтап жыр:
— Аққу! Аққу! Аққу — ай!
Аппак құс жоқ аққудай!
Аққу — ақ нұр, сәніміз!
Аққу — айтар әніміз!
Гакку! Гакку! Гакку — ай!
Гакку! Гакку! Гакку — ай!
Аққу жүзіп, айдынын
Аялады, құт кірді,
Аққу бірақ айдынның
Ауыруын жұқтырды.
Ауырды да аналық,
Азаптанып, — таранып,
Алыс жаққа баралық,
Деп, досына қарады,
Дерті үдеп барады.
Аянышты қос аққу —
Айдын көлге дос аққу

Көлді құшып, сүйіп те,
Көтерілді биікке.
Аққу ана уланып,
Ақ денесі буланып,
Сезім — күші қалмады:
Өзін ұстай алмады.
— Қош бол енді, сыңарым!
Қош серігім! Құладым!..
Деп, қанаты жалпылдап,
Денесі оттай жарқылдап,
Көзден жасы бұлады,
Көл үстіне құлады.
Қалған жалғыз сыңары,
Қалай көңлі тынады?
Айдынкөлді айланып,
Ажалына сайланып,
Аққу ата зарлады:
Ажал оны қармады.
Жалғыз қайда сиямын?
Жар болған дос сыңарым,
Жарым құба досыма
Жанымды да қиямын.
Деп, қайғыға күйіп те,
Дереу самғап биікке,
Тамып кетті көз жасы —
Талып кетті өз басы.
Жас тыйып, бой сергітті,
Жасап батыл ерлікті,
Қанаттарын жиып ап,
Қатты құйғып, құйындап,
Ана аққудың үстіне
Аһ! — деп, құлап түсті де,
Жанын қиып өлімге,

Жатты бірге көлінде.
Аққулары құлады,
Айдынкөлі жылады.
— Құссыз менің сәнім жоқ,
Құр өмірдің мәні жоқ.
Құстар еді базарым,
Құссыз кірмес ажарым.
Құса болып, азамын.
Тарттым апат азабын,
Таяу менің ажалым.
Көлді жайлап қайғы — мұң,
Көркі кетіп айдынның,
Жердей болып жатады.
Жергілікті ел оны
Жетім көл деп атады.

Уақыт тез өтіпті,
Ұлы күндер жетіпті:
Осы күні көліне
Ошарыпты елі де.
Улы суды сарқыпты,
Өзеннен су тартыпты.
Елі ісін сайлапты,
Көлі қайта жайнапты.
Жетілер деп бұл ара,
Жебеп көлді Құн ана
Желі сүйіп, қуана,
Желпіп жаңбыр құнара,
Көлді күте бастапты:
Көл көркіне бастапқы
Келеді деп халық та,
Керме салмай балыққа,
Қонған құсты баптады:

Қорып, бәрін сақтады.
Жағажайы сайран боп,
Жақсылығы мейрам боп,
Көлге қызық толады:
Елге бақыт қонады.
Еңбегінің өз елі
Жемістерін тереді
Ұлы күннің қызығын
Ұрпақтарым көреді.

ТАҢҒАЖАЙЫП ЕРТЕГІ

Қызық — қызық ертегі
Қызықтырып ертеді.
Шындық жырым ертегі

Шындық сырын шертеді.
Тамаша бұл ертегі
Жаңаша сыр шертеді.
Табиғаттың көркемі

Табиғатты елтеді.
Ертегімді пайымда:
Ертек қалсын ойында,
Шындық айтып беремін

Шын шеберлік жайында.
Бұл әлемде кім шебер?
Гүл әрлеген Күн шебер.
Адамнан да білсеңдер,
Ауа мен су шын шебер.

Қүдірет Күн шебердің
Қүдіретті өнерін,

Күнде көріп қуандық,
Гүлге салған мәнерін.

Күн туғанда қызынып,
Күнде ауа, су қызығып,
Жемістерді баптады,
Жетілсін деп, түзіліп.

Күн төбеден нұр шашты:
Күлтелерін гүл ашты.
Күндегі іспен өркендеп,
Гүл жеміспен ұласты.

Тамырға су нәр берді,
Тал нұрға тым әрленді.
Күнде бөлеп нұрына,
Күн жебелеп, әр берді.

Айлананы — кеңісті,
Аймалады жемісті:
Көрсен Күнді! Жадырап,
Көркемдігі келісті.

Сауын толып, аспаннан
Жауын болып басталған
Су ананың жыры мол
Думаны оның дастан — мән.

Жер ананың пәрмені
Жер алабын нәрледі.
Суат толып, талдарға
Қуат болып, әрледі.
Ауа Жерді меңгерді:

Дауа берді — дем берді.
Өркендерін тал жайып,
Көркейгенін ел көрді.

Су, Ауа, Күн, Жер — мықты:
Қуана нұр беріпті.
Жетіліпті сол күшпен
Жеміс қандай көрікті?!

Баққа бағбан жан салды:
Баққа барған балалар
Бағын көріп, тамсанды.
Әрбір жеміс өзінше
Әуезді бір ән салды.

Шие:

Қызыл нұрлы шиеміз,
Қызық жырлы шиеміз:
Баптап бізді өсірген
Бағбанға бас иеміз.
Сыбыр — сыбыр — сыбырдан
Сырлы бұл бір сыбыр ән.

Алма:

Күндей жарқын алмамыз,
Күннен нәр — құн алғамыз.
Қатты, шырын алманың
Тәттілігін таңдаңыз.
Жаралғанбыз бал — нұрдан,
Бар алмамыз — бал, жыр, ән!

Алмұрт:

Алмұрт — талға сырғамыз,
Алмұрт талғап, жырғаңыз.

Үзіп, сүртіп жинаңыз,
Қызып, сілкіп, ұрмаңыз.
Сыңғыр — сыңғыр әніміз,
Сыңғыр — бұл жыр — сәніміз!

Өрік:

Мақтап үзер өрікпіз,
Баққа біздер көрікпіз.
Кіл бірегей өрікті
Сілкілемей, теріп, үз.
Өрік — көрік, көрікті,
Теріп көр бұл өрікті.

Шабдалы:

Шабдалымыз — шырынбыз:
Шабдарлы тек түріміз.
Жеміс тер тек сілкімей,
Жемістердің біріміз.
Шырын — шырын — шырын — ақ:
Қан менен де шырын ап.

Жүзім:

Көрсен мол бақ жүзімді,
Көркем моншақ түзілді.
Гүлмаржандай жүзімді,
Біл талғап, жай үзуді.
Сабақтанған жүзімбіз,
Сағақтан жай үзіңіз.

Анар:

Қызыл, нәрлі анарың,
Қызығады жанарың.
Шырын мұнда, витамин,
Шырынына қанар кім?!

Көркем қызыл анармыз:
Көздің жауын аламыз!

Қарақат:

Парасат нұр түзіліп,
Қарақат түр тізіліп.
Қара көздей мөлдірге
Қарамас кім қызығып?!
Қарақаттай көзіңіз,
Қалдырмаңыз өзіңіз.

Баққа келдік жалпымыз,
Бақта сауық — салтымыз.
Әсем күйін тартты ұлан,
Әнге салды әнші қыз.
Жетілді бақ сәніміз:
Жеміс тойы — әніміз.

Гүл — гүл! Шырын гүл
— гүл! — деп,
Бұлбұл жырын:
— Гүл — гүл! — деп,
Мәнер сазбен сайрады,
Өнерпаз бен білгір көп.

Сыбдырлады жапырақ,
Сылдырлады жас бұлақ.
Күнде қонды бақ құсы,
Күйге толды жасыл бақ.
Табиғат боп ертегі.
Тамаша сыр шертеді.
Нұрын көріп, балғындар,
Сырын ұғып алындар.

ҚЫРСЫҚ ЕСЕК ТУРАЛЫ ЕРТЕГІ

Бұзық та, қырсық жайында
Қызықпа, бірақ пайымда:

Кінә, зар, жалған өсек пе?

Тілазар бопты есек те.

Ашуландырыпты иесін,

Азабын көрсең, күйесің.

Қағынған есек өлік тым,

Ағылған сансыз көліктің

Кедергі жасап көшіне,

Кеденді жолдың төсінде

Қасарып тұрып алыпты:

Қас анық, әлек салыпты.

Ашына жолда дүркінді,

Машина қағып шіркінді,

Ұқсатып зілге аяғын,

Ұстатып кетті таяғын.

— Біл, — десек, — көше тәртібін,

Бұл есек — тулап — шартығың,

— Жасқантпа! — дейтін,

— даулайтын,

Асфальтқа барып, аунайтын.

Машина соққы берген соң,

Мінезден зардап көрген соң,

Ес кіріп еді басына,

Есерсоқ енді қырсықты:

Есірік мінез қалсын ба?

Аз — ақ күн болып әдепті,

Азап, мұң болып әдеті,

Қырсықтығына салыпты

Қырсығы жұртты налытты.